

RADA MIEJSKA w Kłobucku
ul. 11 Listopada 6
42-100 KŁOBUCK

Załącznik do
Uchwały Nr 443/XLV/2014
Rady Miejskiej w Kłobucku
z dnia 12 sierpnia 2014 r.

BURMISTRZ KŁOBUCKA

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY KŁOBUCK NA LATA 2014 - 2017**

KŁOBUCK 2014

451

1

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	10
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami .	10
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami	10
4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”).....	12
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”	14
4.2.2 Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006 – 2020	16
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010-2013	17
4.2.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego	20
4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Kłobuckiego	21
4.2.6. Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Kłobuckiego na lata 2004-2006	22
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	23
5.1.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Kłobuck na lata 2004-2013	23
5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kłobuck	24
5.1.3. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Kłobucka.....	24
5.1.4. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kłobuck na lata 2008-2015	26
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy ...	28
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	28
5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	32
5.2.3. Zabytki nieruchome	34
5.2.4. Zabytki ruchome	42
5.2.5. Zabytki archeologiczne	48
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	51

5.2.7. Zabytki niematerialne	52
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	53
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	54
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	55
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	63
7. Założenia programowe	66
7.1. Priorytety programu opieki.....	67
7.2. Kierunki działań programu opieki	67
7.3. Zadania programu opieki	68
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	72
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	72
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	73
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	75
12. Część graficzna programu opieki nad zabytkami.....	76
13. Indeksy	77
14. Aneksy.....	77

for

1. Wstęp

Budowę Programu oparto na partnerskim modelu budowy planów strategicznych jednostek samorządowych, dzięki czemu dokument ten stanowi swoiste zaproszenie do współpracy dla wszystkich podmiotów zainteresowanych problematyką ochrony i opieki nad zabytkami Gminy Kłobuck. Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kłobuck na lata 2014 - 2017 powstał we współpracy z Wydziałem Gospodarki Komunalnej, Ochrony Środowiska i Rolnictwa Urzędu Miejskiego w Kłobucku oraz z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach, Delegatura w Częstochowie.

Opracowanie niniejszego programu podyktowane zostało istotną potrzebą uporządkowania i wzmocnienia dotychczas stosowanych instrumentów polityki samorządowej w zakresie ochrony zabytków oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Kłobuck. Program ma służyć rozwojowi Gminy Kłobuck poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, ich rewaloryzacje oraz ekspozycje, dzięki czemu podniesiona zostanie atrakcyjność gminy oraz konkurencyjność oferowanych produktów turystycznych. Przyczyni się również do szerszego wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego Gminy Kłobuck.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kłobuck na lata 2014 - 2017 nie ogranicza się w swych zapisach wyłącznie do zadań realizowanych bezpośrednio przez instytucje samorządowe. Program proponuje zadania stanowiące wyzwania dla środowiska konserwatorskiego, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, społeczności lokalnej i wszystkich instytucji i organizacji społecznych działających w Gminie Kłobuck, które są zainteresowane aktywnym zarządzaniem dziedzictwem kulturowym. Tak realizowana zasada partnerstwa i współpracy jest jednym z fundamentalnych elementów polityki Unii Europejskiej. Okres realizacji Programu opieki nad zabytkami gminy Kłobuck przyjęto na cztery lata.

Program jest dokumentem polityki administracyjnej, uzupełniającym do innych aktów strategicznych i planowania w gminie, takich jak: Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Kłobuck na lata 2004 - 2013; Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kłobuck na lata 2008 - 2015; Plan Rozwoju Miejscowości Kamyk; Plan Odnowy Miejscowości Łobodno na lata 2009 - 2015; Plan Odnowy Miejscowości Gruszewnia na lata 2009 - 2015; Plan Odnowy Miejscowości Lgota na lata 2009 - 2015; Plan Odnowy Miejscowości Kamyk na lata 2010 - 2016; Plan Odnowy Miejscowości Libidza na lata 2010 - 2017; Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kłobuck; Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego gminy Kłobuck.

Przyjęte założenia struktury i formy opracowania opierają się na wytycznych rekomendowanych przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków – Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik Metodyczny.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568, z późn. zm.)*. Ustawa ta wprowadza obowiązek sporządzania przez samorzady zarówno wojewódzkie, powiatowe oraz gminne programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87. zarząd województwa, powiatu, lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa zasadnicze cele programów opieki nad zabytkami. Należą do nich:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Podstawą formalną sporządzenia Programu jest Umowa Nr 127/GOR/VII/2013, zawarta w dniu 04.07.2013 r. pomiędzy Burmistrzem Kłobucka - Krzysztofem Nowakiem a ArcheoMax Pracownią Archeologiczno-Konserwatorską Danuta Burlińska, na wykonanie "Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kłobuck na lata 2014-2017" i "Gminnej ewidencji zabytków dla gminy Kłobuck".

W swych założeniach gminny program opieki nad zabytkami powinien być zgodny nie tylko z dokumentami rządowymi o charakterze strategicznym, sporządzonymi na poziomie ogólnokrajowym oraz samorządowym na poziomie wojewódzkim i gminnym, ale również europejskim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Należy również pamiętać o korelacji tego dokumentu z innymi gminnymi opracowaniami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”. Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 ze zm.) zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Najważniejszym aktem prawnym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest wspomniana *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568, z późn. zm.)*, regulująca pojęcia zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form

ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, w tym administracji rządowej i samorządowej, formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek (art. 3):

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zgodnie z art. 6. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.
- zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- zabytki archeologiczne będące w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawowej ochronie podlegają również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Obowiązująca *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami (art. 4.): Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem w rozumieniu *Ustawy* (art. 5.) sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Art. 7 *Ustawy* reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków;
 - Zgodnie z art. 9. *Ustawy* do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.
 - Zgodnie z art. 10. *Ustawy* do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję

o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

➤ Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. Nr 113, poz. 661).

- uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego;
- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia; innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych; w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Poza ustawą o ochronie zabytków z punktu widzenia opieki nad nimi istotne znaczenie mają także normy prawne zawarte w:

1. *Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*

(Dz. U. z 2003 r., Nr 80, poz. 717 z późn. zm.);

2. *Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane*

(tekst jednolity: Dz. U. z 2006 r., Nr 156, poz. 1118);

3. *Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska*

(tekst jednolity: Dz. U. z 2008 r., Nr 25, poz. 150);

4. *Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*

(Dz. U. z 2004 r., Nr 92, poz. 880 z późn. zm.);

5. *Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*

(tekst jednolity: Dz. U. z 2004 r., Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.);

6. Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(tekst jednolity: Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków stanowiących inwentarz muzeów i bibliotek zostały określone w ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r., Nr 5, poz. 24 z późn. zm.) oraz ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 1997 r., Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Opracowanie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest ustawowym obowiązkiem ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Program określa cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Prace nad przygotowaniem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami rozpoczęto na początku 2004 r. powołaniem Zespołu, który opracował: Tezy do opracowania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. We wstępie do Tez określono główne cele programu, którymi są między innymi wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
- zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (tylko to) co na oryginał działa niszcząco,
- zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,

- zasady odwracalności metod i materiałów,
- zasady wykonania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Dokument ten wskazał działania w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami, systemu finansowania, dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania, kształcenia i edukacji, współpracy międzynarodowej oraz cele tych działań.

Obecnie zakończyły się konsultacje społeczne projektu Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016, w którym przyjęto za cel główny - **Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków**. Cel główny programu będzie wdrażany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

W każdym celu szczegółowym wyznaczono kierunki działań, a w nich zadania do realizacji.

W celu szczegółowym 1 - **Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce** wyznaczono siedem kierunków działań:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
2. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską,
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych,
7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

W celu szczegółowym 2 – **Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków** wyznaczono cztery kierunki działań:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

[Signature]

W celu szczegółowym 3 – **Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji** wyznaczono również cztery kierunki działania:

1. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
4. Zwiększenie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Dokonane wybory strategiczne w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kłobuck na lata 2014-2017 są zgodne z celami i kierunkami działania Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”)

Przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. "Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013" oraz "Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020" przyjęte w 2005 r., zawiera strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Misją strategii jest: **Zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określający całość historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.**

W ramach prac nad Narodową Strategią Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 sformułowano następujące cele:

Cel strategiczny/nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach

Cele cząstkowe/uzupełniające:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.

3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona wartości intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele częściowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych. Jednym z nich jest obszar *Dziedzictwo kulturowe*, w którym realizowany jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”*.

Celem strategicznym programu jest *intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych*.

Celami częściowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem zagranicę.

Cele programu realizowane będą w ramach dwóch priorytetów i pięciu działań.

W Narodowej Strategii Rozwoju Kultury 2004-2020 cele operacyjne określone są przez programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Jednym z nich jest program *Dziedzictwo kulturowe*, którego priorytetami na rok 2014 są:

- Ochrona zabytków
- Wspieranie działań muzealnych
- Kultura ludowa
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
- Ochrona zabytków archeologicznych
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kłobuck na lata 2014-2017 jest zgodny z celami ww. dokumentów, a działania ujęte w programie są z nimi komplementarne.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” została uchwalona przez Sejmik Województwa Śląskiego 1 lipca 2013 r. Dokument ten stanowi aktualizację Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” uchwalonej 17 lutego 2010 roku. Strategia stanowi zapis świadomych wyborów społeczności regionu, zorientowanych na rozwiązanie głównych problemów i utrzymanie województwa na ścieżce trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz podnoszenie konkurencyjności regionu. Formułuje ona wizję województwa śląskiego, której jednym z elementów jest troska o dziedzictwo kulturowe. Znajduje to odzwierciedlenie w następujących obszarach priorytetowych, celach i kierunkach działań.

Obszar priorytetowy: **(A) Nowoczesna gospodarka**

Cel strategiczny: *Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność*

Cel operacyjny: **A.1. Innowacyjne i kreatywne przedsiębiorstwa oraz produkty województwa**

Kierunki działań:

- Promowanie wśród przedsiębiorców znaczenia wartości kulturalnych, środowiskowych, społecznych i etycznych przy wytwarzaniu dóbr i usług.

- Promowanie postaw przedsiębiorczych w środowiskach twórczych regionu oraz wspieranie aktywności kulturowych zorientowanych na tworzenie wartości rynkowych.

Zakładany główny efekt planowanych działań to zwiększenie udziału sektora przemysłów kreatywnych w gospodarce regionu.

Cel operacyjny: *A.4. Przedsiębiorczość lokalna i społeczna wykorzystująca lokalne rynki i potencjały*

Kierunki działań:

- Tworzenie i rozwój MŚP, w tym firm rzemieślniczych oraz promocja produktów lokalnych, w tym produktów tradycyjnych.
- Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości w obszarze turystyki oraz usług wolnego czasu wykorzystujących atrakcje i potencjały lokalne.

Zakładany główny efekt planowanych działań to poszerzenie oferty turystycznej opartej na potencjałach lokalnych.

Obszar priorytetowy: *(B) Szanse rozwojowe mieszkańców*

Cel strategiczny: *Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie*

Cel operacyjny: *B.2. Rozwój kompetencji, umiejętności i wzrost poziomu aktywności mieszkańców*

Kierunki działań:

- Realizacja długofalowych programów edukacji kulturalnej adresowanej do różnych grup odbiorców i zwiększających zainteresowanie uczestnictwem w kulturze.
- Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty kultury, sportu i rekreacji oferujących możliwości rozwoju mieszkańców oraz atrakcyjnego spędzenia wolnego czasu.

Zakładany główny efekt planowanych działań to zwiększenie udziału mieszkańców w wydarzeniach i imprezach kulturalnych oraz sportowych.

Cel operacyjny: *B.3. Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców*

Kierunki działań:

- Zwiększenie udziału mieszkańców w działaniach związanych z zachowaniem i eksponowaniem unikalności dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego województwa oraz jego charakterystycznych obszarów.

Zakładany główny efekt planowanego działania to dostosowanie obiektów infrastruktury publicznej i przestrzeni do potrzeb mieszkańców, w szczególności dla osób o obniżonej mobilności.

Obszar priorytetowy: *(C) Przestrzeń*

Cel strategiczny: *Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni*

Cel operacyjny: *C.3. Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni*

Kierunki działań:

- Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic oraz przestrzeni recepcyjnych.
- Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych.

Zakładany główny efekt planowanych działań to nadanie nowych funkcji terenom przemysłowym i zdegradowanym.

Obszar priorytetowy: (D) **Relacje z otoczeniem**

Cel strategiczny: *Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy*

Cel operacyjny: *D.1. Współpraca z partnerami w otoczeniu*

Kierunki działań:

- Współpraca międzyregionalna w zakresie kreowania zintegrowanych produktów turystycznych.

Zakładany główny efekt planowanego działania to realizacja dużych projektów łączących potencjały regionów.

Cel operacyjny: *D.2. Atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego*

Kierunki działań:

- Promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej, przyrodniczej.
- Wspieranie rozwoju instytucji i infrastruktury kultury.

Zakładane główne efekty planowanych działań to pozytywne postrzeganie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego i zwiększenie liczby turystów, studentów i mieszkańców.

4.2.2 Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006 – 2020

Wyrazem szczególnej troski samorządu województwa śląskiego o rozwój kultury jest opracowana w 2006 r. Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006 – 2020. Strategia w obrębie czterech pól strategicznych (kompetencje kulturowe, dostęp do kultury, dziedzictwo kulturowe, treści kulturowe - wyodrębnionych w oparciu o kryterium funkcjonalne) ustala cztery cele strategiczne. Są to:

1. Wzrost kompetencji potrzebnych do uczestnictwa w kulturze, efektywnego zarządzania kulturą i twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

2. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego – w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego – w roli twórców treści kulturowych).
3. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych.
4. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywania ich kreatywności.

Z perspektywy gminnego programu opieki nad zabytkami najistotniejsze znaczenie mają kierunki działań określone w ramach celu 3. Są to:

- 3.1. Rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- 3.2. Inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego.
- 3.3. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik).
- 3.4. Rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych.
- 3.5. Rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji.
- 3.6. Wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej).
- 3.7. Tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010-2013

W ramach przygotowania Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim sformułowano następującą wizję: *„Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem promocji i rozwoju gospodarczego województwa”*. W programie wyznaczono dwa cele strategiczne:

- I. Kształtowanie kulturowego obrazu województwa
- II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

W ramach pierwszego celu strategicznego określono trzy cele operacyjne i dziewięć kierunków działań, a w ramach drugiego celu – odpowiednio dwa i cztery.

Szczegóły ilustruje poniższa tabela:

Tablica I Cele i kierunki działań Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Kierunki działań
I Kształtowanie kulturowego obrazu województwa.	I.1 Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.	I.1.a. Weryfikacja zabytków województwa.
	I.2 Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.	I.1.b. Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa. I.2.a. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami.
		I.2.b Zarządzanie zabytkami.
		I.2.c Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych.
	I.3 Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.	I.3.a Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami. I.3.b Konserwacja i adaptacja zabytków. I.3.c Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych. I.3.d Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorem zabytków i ich udostępnianiem.
		II.1.a Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym.
II Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.	II.1 Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.	II.1.b Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.
	II.2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.	II.2.a Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu. II.2.b Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami.

W ramach realizacji Programu przewidywane jest m.in.:

- 1) zbieranie informacji o aktualnym stanie zachowania zabytków wpisanych do ewidencji zabytków,
- 2) inwentaryzacja potencjalnych obiektów zabytkowych,
- 3) analiza walorów obiektów zabytkowych,
- 4) wspieranie badań naukowych nad zabytkami, historią i tradycją ziem województwa,
- 5) digitalizacja regionalnych i lokalnych zasobów zabytkowych,
- 6) ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- 7) przygotowanie kompleksowej i łatwo dostępnej informacji o ofercie kulturowej i turystyczno – kulturowej regionu,
- 8) realizacja infrastruktury informującej o obiektach zabytkowych i obiektach turystyki kulturowej, np. tablice informacyjne przy obiektach zabytkowych,
- 9) rekomendacja obiektów o znaczeniu ponadkrajowym i krajowym do wpisu na prestiżowe listy dziedzictwa kulturowego,
- 10) opracowanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych obszarów zurbanizowanych,
- 11) konserwacja oraz przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych,
- 12) renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii,
- 13) działania na rzecz unowocześnienia infrastruktury technicznej oraz poprawy estetyki obiektów zabytkowych,
- 14) konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie i ekspozycja zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, cmentarzy, obszarów fortyfikacji, parków itp.,
- 15) realizacja iluminacji zabytków,
- 16) tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych,
- 17) konserwacja, digitalizacja i cyfryzacja archiwaliów, starodruków, księgozbiorów i in.,
- 18) przygotowanie długofalowych programów wystawienniczych, w tym w ramach współpracy z innymi instytucjami i jednostkami,
- 19) tworzenie i realizacja programów edukacyjnych dotyczących zabytków i tradycji na wszystkich poziomach nauczania podstawowego i średniego, w tym warsztaty, wystawy, wycieczki, konkursy,
- 20) kształcenie kadr zajmujących się dydaktyką w zakresie wiedzy o zabytkach,
- 21) organizacja interdyscyplinarnych warsztatów i szkoleń, w tym działania na rzecz zachowania folkloru i zwyczajów, zanikających zawodów i umiejętności oraz wzorców życia,
- 22) organizacja konferencji, sesji popularnonaukowych i spotkań mających na celu popularyzację wiedzy o zabytkach i małej ojczyźnie,
- 23) popularyzacja twórczości ludowej,
- 24) tworzenie stron internetowych na temat zabytków i tradycji,

- 25) honorowanie i przyznawanie nagród za działalność w dziedzinie kultury,
- 26) wspieranie lokalnych propagatorów wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

4.2.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego został uchwalony w 2004 r. a jego zmiana przyjęta w 2010 roku. W planie zapisano, że realizacja polityki przestrzennej winna doprowadzić między innymi do: *uzyskania przestrzeni o wysokich walorach estetycznych architektury i krajobrazu, czerpiących z dziedzictwa przyrody i kultury oraz nadających przestrzeni indywidualny wyraz*. W ramach celów i kierunków polityki przestrzennej określono następujące działania odnoszące się do dziedzictwa kulturowego:

- podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpis na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego,
- tworzenie markowych produktów turystycznych, w tym odnoszących się do turystyki miejskiej kulturowej,
- tworzenie tematycznych szlaków turystycznych – obejmujące zagadnienia turystyki kulturowej,
- wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego,
- rewitalizacja terenów zdegradowanych i poprzemysłowych w miastach, w tym adaptacja zabytków i budownictwa rezydencjonalnego,
- kształtowanie obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych – obejmujące między innymi zagadnienia eksponowania ich walorów historyczno-zabytkowych i tworzenia atrakcyjnych przestrzeni publicznych, podkreślających tożsamość kulturową miast,
- rewitalizacja dzielnic śródmiejskich – obejmująca między innymi zagadnienia zabytkowych układów urbanistycznych historycznych miast,
- ochrona krajobrazu – obejmująca między innymi zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem archeologicznych dóbr kultury oraz układów ruralistycznych,
- promowanie lokalnych wartości kulturowych oraz tradycji kulturalnych i rzemiosła – obejmujące między innymi zagadnienia zachowania tradycyjnej skali i form zabudowy oraz układów przestrzennych wsi i charakterystycznych krajobrazów.

4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Kłobuckiego

Strategia Rozwoju Powiatu Kłobuckiego została przyjęta w dniu 28 sierpnia 2000 r. przez Radę Powiatu Kłobuckiego. W dokumencie tym określono 5 celów strategicznych, wśród których istotnymi dla ochrony dziedzictwa kulturowego są dwa:

- Cel strategiczny 1 – *Rozwój potencjału gospodarczego powiatu kłobuckiego*
- Cel strategiczny 3 – *Poprawa jakości infrastruktury społecznej*

W celu strategicznym 1 wyznaczono cel operacyjny 1.4.: *Uczynienie z turystyki i rekreacji dziedziny aktywności gospodarczej w ramach, którego przyjęto następujące programy i zadania:*

- Program 1.4.1: Opracowanie i rozwój produktu turystycznego powiatu

Zadania:

- Zewidencjonowanie potencjału turystycznego powiatu
- Opracowanie kompleksowego produktu turystycznego powiatu kłobuckiego

- Program 1.4.2: Promocja walorów i produktu turystycznego ziemi kłobuckiej

Zadania:

- Instytucjonalizacja obsługi ruchu turystycznego i promocji turystyki na szczeblu powiatu
- Opracowanie i wdrożenie koncepcji promocji turystycznej powiatu
- Prowadzenie monitoringu ruchu turystycznego

- Program 1.4.3: Rozwój i modernizacja bazy turystycznej i infrastruktury towarzyszącej

Zadania:

- Weryfikacja istniejącej bazy i infrastruktury powiatu pod kątem komplementarności wobec produktu turystycznego powiatu
- Tworzenie warunków dla modernizacji i rozbudowy bazy i infrastruktury turystycznej

W celu strategicznym 3 wyznaczono cel operacyjny 3.3.: *Rozwój kultury w powiecie w ramach, którego przyjęto następujące programy i zadania:*

- Program 3.3.1: Wzmocnienie aktywności miejskiego domu kultury w Kłobucku i poszerzenie jego oferty kulturalnej na cały powiat

Zadania:

- Przygotowanie założeń aktywizacji oferty kulturalnej miejskiego domu kultury w Kłobucku
- Przeprowadzenie akcji promocyjnej w zakresie oferty kulturalno oświatowej kłobuckiego i krzepickiego domu kultury

- Program 3.3.1: Utworzenie biblioteki powiatowej

Zadania:

- Przeprowadzenie analizy dotyczącej kierunku rozwoju księgozbioru biblioteki miejskiej w Kłobucku

- Dokonanie analizy możliwych źródeł finansowania rozwoju księgozbioru w Kłobucku
- Program 3.3.3: Zachowanie walorów historycznych oraz koordynacja działań muzeów w powiecie
Zadania:
 - Powołanie zespołu ds. koordynacji działań muzeów w powiecie
 - Wydanie informatora o ofercie muzealnej powiatu kłobuckiego
 - Utworzenie muzeum im. Jana Długosza w pomieszczeniach wieży kościoła w Kłobucku
 - Stała aktualizacja stanu obiektów zabytkowych oraz niematerialnych dóbr kultury
 - Propagowanie lokalnych tradycji budowlanych
- Program 3.3.4: Rozwój imprez o charakterze kulturalnym
Zadania:
 - Powołanie zespołu koordynującego działania kulturalne w powiecie
 - Przygotowanie programu promocji imprez kulturalnych
 - Dofinansowanie imprez kulturalnych
 - Wspieranie organizacji pozarządowych w zakresie prowadzonych przez nie działań o charakterze kulturalnym
 - Wspieranie lokalnych wydawnictw i prasy

4.2.6. Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Kłobuckiego na lata 2004-2006

Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Kłobuckiego na lata 2004-2006 został przyjęty uchwałą Nr 178/XVII/2004 Rady Powiatu w Kłobucku z dnia 26 lipca 2004 roku. W planie wśród atrakcyjnych turystycznie miejsc powiatu wymieniono Kłobuck jako miejsce z pamiątkami po Janie Długoszu, a wśród atrakcji powiatu wymieniono kościół par. św. Marcina i Małgorzaty, łażnię z XVIII wieku. W ustalonej hierarchii zadań przyjętych do realizacji na 6 miejscu wpisano - uczynienie z turystyki i rekreacji dziedziny aktywności gospodarczej, a na 13 miejscu – rozwój kultury w powiecie. W planie finansowym na lata 2004-2006 wśród wielu zadań inwestycyjnych wymieniono: Rewitalizację Rynku im. Jana Pawła II w Kłobucku, Rewitalizację parku przypałacowego Kłobucku.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

5.1.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Kłobuck na lata 2004-2013

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Kłobuck na lata 2004 – 2013 został przyjęty uchwałą Nr 222/XVIII/2004 Rady Miejskiej w Kłobucku z dnia 5 sierpnia 2004 r. i określa działania strategiczne zmierzające do rozwoju społecznego i gospodarczego na terenie całej Gminy Kłobuck. W zidentyfikowanych problemach dla różnych zagadnień dla obszaru gminy wymieniono następujące problemy stanu obiektów dziedzictwa kulturowego:

- zły stan techniczny większości obiektów dziedzictwa kulturowego i brak inwestorów dla ich atrakcyjnego zagospodarowania,
- zagrożenie niekorzystnymi przekształceniami obiektów kulturowych i ich otoczenia w przypadku modernizacji czy podniesienia standardu funkcjonalnego i technicznego.

W Planie Rozwoju Lokalnego przyjęto do realizacji projekty i zadania obejmujące tworzenie warunków do dywersyfikacji działalności gospodarczej, zwiększenia atrakcyjności gospodarczej i inwestycyjnej gminy oraz wzrostu zatrudnienia z uwzględnieniem poprawy stanu środowiska kulturowego polegającego na:

- porządkowaniu „starej tkanki” urbanistycznej poprzez odpowiednie zagospodarowanie pustych przestrzeni w harmonii z otoczeniem,
- restauracji i rewitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego,
- ustanowienie prawnych form ochrony obszarów i obiektów w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- budowie i modernizacji bazy kulturalnej,
- odnowienie infrastruktury urbanistycznej pod kątem jej funkcjonalności,
- rewitalizacji osiedli miejskich.

Priorytetowe zadania, ujęte w dokumencie, obejmują między innymi:

- rewitalizację Rynku im. Jana Pawła II w Kłobucku,
- rewitalizację parku przypałacowego w Kłobucku –ul. Zamkowa,
- modernizację budynku MOK w Kłobucku,
- modernizację budynku Biblioteki Publicznej im. Jana Długosza w Kłobucku.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kłobuck

Uchwałą Nr 129/XV/2008 Rada Miejska w Kłobucku z dnia 12 lutego 2008 r. uchwaliła zmianę studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kłobuck. Następną zmianą została uchwalona 20 sierpnia 2013 r. (uchwała Nr 317/XXXIII/2013).

Studium określa politykę przestrzenną gminy, w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego. W studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające między innymi ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Następnie określa się obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. I tak w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kłobuck wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

1. Strefę „B” częściowej ochrony konserwatorskiej (ochrona zasadniczych elementów rozplanowania i wskazanej zabudowy) w miejscowościach: Kłobuck, Kamyk, Kopiec, Nowa Wieś.
2. Strefę „E” ochrony ekspozycji, w tym: „E1” w Kłobucku; „E2” w Kopcu; „E3” w miejscowościach Kamyk, Nowa Wieś, Kopiec.
3. Strefę „W” ochrony archeologicznej w miejscowościach: Kłobuck, Kamyk, Nowa Wieś, Kopiec.
4. Strefę „OW” obserwacji archeologicznej wokół stanowisk archeologicznych.

W granicach poszczególnych stref ochrony konserwatorskiej oraz dla stanowisk archeologicznych, obiektów ujętych w rejestrze zabytków oraz ewidencji zabytków określono obowiązujące ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W syntezie ustaleń studium, z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, postuluje się adaptacje cennych obiektów na potrzeby turystyki i rekreacji, a także na funkcję mieszkaniową i produkcyjną.

5.1.3. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Kłobucka

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Kłobucka (Uchwała Nr 221/XVIII/2004 Rady Miejskiej w Kłobucku z dnia 5 sierpnia 2004 r.) determinuje działania w zakresie ochrony środowiska kulturowego, historycznych wartości układu urbanistycznego i krajobrazu miejskiego, z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska naturalnego. Podstawowym celem miejscowego planu jest zagwarantowanie optymalnego ładu przestrzennego z zachowaniem walorów dziedzictwa kulturowego. Świadczą o tym zapisy rozdziału 2 Ochrona dóbr kultury. Wymogi

konserwatorskie obowiązujące w poszczególnych strefach i obiektach ochrony konserwatorskiej - zawarte są w § 8 - 14. Zgodnie z nimi, dla terenu śródmieścia miasta Kłobuck wyznaczono cztery strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefę "B" - ochrony konserwatorskiej obejmującą układ urbanistyczny wpisany do rejestru zabytków oraz otulinę. Granice tego obszaru wyznaczają: wschodnie parcele ul. Mickiewicza, ul. Powstańców Śląskich i ul. Szkolnej poza skrzyżowanie z ul. Targową, północne parcele ul. Targowej i ulicy Długosza, od zachodu zachodnie parcele ul. Parkowej od ul. Długosza do skrzyżowania ul. Nadrzecznej i ul. Wieluńskiej, ul. Wieluńską do rzeki, następnie w kierunku południowym po zachodniej granicy parcel ul. Staszica poza skrzyżowanie z ul. Zakrzewską i od południa do skrzyżowania ul. Ogrodowej z ul. Mickiewicza. W granicach tej strefy ustalono obowiązek każdorazowego uzyskania opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla projektów budowlanych obiektów nowo wznoszonych i przebudowywanych, projektów elewacji budynków remontowanych, projektów ogrodzeń od strony ulic i placów publicznych, projektów obiektów małej architektury, projektów infrastruktury podziemnej i nadziemnej, projektów reklamy wizualnej na budynkach i reklam wolnostojących oraz projektów nowych nasadzeń zieleni wysokiej (drzew). Również w przypadku robót rozbiórkowych należy uzyskać zezwolenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefę "W" - ochrony archeologicznej. Jej granice wyznaczają: zachodnie parcele ul. 3-go Maja i Rynku im. Jana Pawła II, od północy linia rozgraniczająca północny kwartał Rynku im. Jana Pawła II, od wschodu zachodnia krawędź jezdni ul. 11-go Listopada i wschodnie parcele ul. 3-go Maja, od południa droga krajowa nr 43. W przypadku podejmowania działań związanych z naruszeniem struktury gruntu obowiązkowe jest prowadzenie wyprzedzających badań ratowniczych.

Strefę "OW" - obserwacji archeologicznej, pokrywającej się z granicami obszaru objętego strefą "B". W granicach obszaru, w przypadku podejmowania działań związanych z naruszeniem struktury gruntu obowiązkowe jest prowadzenie inwestycji pod nadzorem archeologicznym.

Strefę "E" - ochrony widokowej - obszar, na którym z uwagi na ochronę widoku na zespół kościoła parafialnego p.w. śś. Marcina i Małgorzaty w części obowiązuje zakaz zabudowy oraz zakaz wznoszenia obiektów wyższych niż jedna kondygnacja i poddasze użytkowe, zakaz nowych nasadzeń drzew o znacznej wysokości oraz niezbędne jest używanie materiałów wykończenia zewnętrznego o kolorystyce uzgadnianej ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Śródmieście Kłobucka swym zasięgiem obejmuje całościowo w dużym stopniu zachowany średniowieczny układ planistyczny. Teren ten został ukształtowany w długotrwałym procesie historycznym. Zachowana została historyczna kompozycja przestrzenna, w której dużą rolę odgrywa rozplanowanie, zabytkowa zabudowa wraz z dobrze zachowanymi pozostałościami dawnego ukształtowania terenu.

Plan wymienia 6 obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i usytuowanych w granicach śródmieścia Kłobucka. Zalicza się tu przede wszystkim: Zespół klasztorny kanoników regularnych - obecnie parafia p.w. śś. Marcina i Małgorzaty, wraz z kościołem, klasztorem, spichlerzem, wikarówką, ogrodzeniem z pozostałością ośmiobocznej baszty oraz "łaźnię miejską" - budynek przy ul. Wieluńskiej. Odnośnie tych obiektów obowiązuje wymóg ich zachowania w niezmiennym kształcie oraz obowiązek uzyskania decyzji Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zezwalającej na wszelkie roboty przy obiektach.

Ponadto na obszarze śródmieścia Kłobucka wskazuje się 6 obiektów zabytkowych wpisanych do ewidencji dóbr kultury i postulowanych do wpisu do rejestru zabytków. Są to: kaplica przy ul. Długosza, kaplica przy ul. Okólnej, dom przy ul. 3-go Maja 31, dom przy ul. Staszica 34, dom przy ul. Rynek im. Jana Pawła II 1, oficyny przy ul. 3-go Maja 38/40. W przypadku tych obiektów narzucono wymóg uzgadniania ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów budowlanych przebudowy, zakresu i formy remontu oraz zmiany wyglądu.

5.1.4. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kłobuck na lata 2008-2015

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kłobuck na lata 2008-2015 został przyjęty uchwałą Nr 209/XXIV/08 Rady Miejskiej w Kłobucku z dnia 28 października 2008 roku. Program ten powstał w oparciu o aktualizację wcześniejszego „Programu Rewitalizacji Miasta Kłobuck”, przyjętego uchwałą nr 304/XXIV/2005 Rady Miejskiej w Kłobucku z dnia 22 marca 2005 r. Generalnym celem „Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Kłobuck na lata 2008-2015” jest ożywienie społeczno-gospodarcze osiągnięte poprzez realizację w wybranych obszarach miasta działań dotyczących:

- pobudzenia aktywności społeczności lokalnej,
- rozwijania nowych form aktywności gospodarczej, generujących nowe miejsca pracy,
- przywrócenie bądź nadanie obiektom nowych funkcji.

Głównym atutem obszarów objętych rewitalizacją są walory dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, dające możliwość stworzenia nowych produktów i usług miejskich.

W rozdziale *Uwarunkowania dziedzictwa kulturowego* zostały wymienione strefy i obiekty ochrony konserwatorskiej występujące w mieście Kłobuck.

Na terenie miasta Kłobucka wyróżniono między innymi następujące grupy problemów przestrzennych:

1. Niezagospodarowana, niefunkcjonalna i charakteryzująca się niską estetyką miejska przestrzeń publiczna, w szczególności zlokalizowana w reprezentacyjnej części śródmiejskiej, m.in. Rynek im. Jana Pawła II, targowisko miejskie.
2. Zły stan techniczny oraz niska funkcjonalność obiektów dziedzictwa kulturowego, np. Zespół Pałacowo-Parkowy w Zagórze, wewnątrz Miejskiego Ośrodka Kultury.
3. Zaniedbane, byłe bądź potencjalne, tereny turystyczne i rekreacyjne,
4. Słabo rozwinięta baza noclegowa.

„Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Kłobuck na lata 2008-2015” objęte zostały trzy obszary:

- 1) Obszar A – Śródmieście
- 2) Obszar B – Tereny rekreacyjne
- 3) Obszar C – Zagórze, tereny przemysłowe

Dla każdego z obszarów zidentyfikowano cel strategiczny rewitalizacji i zidentyfikowano wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania mające wpływ na realizację celu strategicznego. Na podstawie przeprowadzonej analizy uwarunkowań wyznaczono kierunki działań oraz projekty do realizacji w podziale na strefy: przestrzenną, gospodarczą i społeczną.

W ramach celu strategicznego rewitalizacji obszaru A - *Śródmieście obszarem wzmacniającym znaczenie miasta Kłobuck jako ośrodka ponadlokalnego, o unikatowych walorach historycznych oraz funkcjach kultury, handlu i usług* w strefie działań gospodarczych wyznaczono między innymi kierunek: *Wykreowanie nowych „produktów miejskich”, w szczególności turystycznego i kulturalnego w oparciu o istniejące dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.*

W obszarze A – Śródmieście przyjęto do realizacji następujące projekty:

- A.1. – Zagospodarowanie Rynku im. Jana Pawła II w Kłobucku wraz z przyległym otoczeniem
- A.2. – Remont Sali widowiskowo-kinowej w Miejskim Ośrodku Kultury im. Władysława Sebyły w Kłobucku
- A.3. – Przebudowa targowiska miejskiego w Kłobucku

Projekty A.1. i A.2. zostały zrealizowane, natomiast projekt A.3. oczekuje na realizację.

W ramach celu strategicznego rewitalizacji obszaru B – *Tereny parkowe i sportowe wzdłuż rzeki Białej Okszy oraz zbiornik wodny „Zakrzew” miejscem wypoczynku i rekreacji mieszkańców powiatu kłobuckiego oraz Częstochowy* w strefie działań gospodarczych wyznaczono między innymi kierunek: *Wykreowanie nowych „produktów miejskich”: turystycznego i kulturalnego w oparciu o istniejące dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe.*

W obszarze B – Tereny rekreacyjne przyjęto do realizacji następujące projekty:

- B.1. – Zagospodarowanie zbiornika wodnego na Białej Okszy w Kłobucku – Zakrzewie wraz z przyległym otoczeniem na cele rekreacyjno – sportowe
- B.2. – Rewitalizacja centrum Kłobucka – tereny nad rzeką Biała Oksza w sąsiedztwie Rynku im. Jana Pawła II
- B.3. – Rewitalizacja parku w Zespole Pałacowo-Parkowym w Kłobucku-Zagórze
- B.4. – Adaptacja pałacu na obiekt konferencyjny z zapleczem socjalnym
- B.5. – Zagospodarowanie kąpieliska otwartego w Ośrodku Sportu i Rekreacji w Kłobucku

Z tej grupy projektów zrealizowano tylko projekt B.1., natomiast pozostałe oczekują na realizację.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Przeszłość gminy Kłobuck jest od dawna przedmiotem zainteresowania badaczy historii. Pierwsze próby opracowań tego tematu powstały w drugiej połowie XIX w. i są autorstwa F.M. Sobieszczańskiego i B. Chlebowskiego¹. Bardziej szczegółowe prace pojawiają się na początku XX wieku. Ważnymi są tu artykuły M. R. Witanowskiego oraz książeczki ks. Borka, zawierające cenne informacje o parafii p.w. śś. Marcina i Małgorzaty w Kłobucku, czy też tekst J. Gajzlera. Po drugiej wojnie światowej Kłobuck doczekał się solidnego i rzetelnego opracowania autorstwa Z. Perzanowskiego (1958 r.), w którym główny nacisk położono na przedrozbiorowe dzieje Kłobucka i uwzględniono problematykę związaną z najstarszą historią miejscowości. Nowych informacji na temat funkcjonowania klasztoru w Kłobucku dostarczyła kolejna publikacja Z. Perzanowskiego z 1985 r. pt. *Spominki klasztoru kłobuckiego*. Problematykę początków osadnictwa na tym terenie poruszają publikacje archeologów: A. Kraussa z 1959 r., M. Gedla z 1962 r. Pierwotną architekturą kościoła parafialnego oraz innymi zabytkami budownictwa i sztuki zajmowała się H. Hohensee-Ciszewska (1965 r.) oraz A. Jaśkiewicz (1967 i 1976 r.). Istotnymi są również prace A. Trepki z roku 1969, na temat historii parafii kłobuckiej oraz A. Wyczańskiego z 1983 roku, analizujące sytuację społeczności przedmieść Kłobucka. Na uwagę zasługują pozycje poświęcone wybitnym postaciom z Kłobucka: Januszowi Kropaczowi, autorstwa Cz. Erbera (1983 r.); Pawłowi z Kłobucka, autorstwa M. Zwiercana (1983 r.); Janowi Kłobuckiemu, pióra W. Urbana (1967 r.) oraz praca J. Wolnego z roku 1969 o obecności młodzieży z Kłobucka na Uniwersytecie Jagiellońskim. Miasto Kłobuck było wielokrotnie omawiane w pracach z zakresu historii urbanistyki. Zaliczyć tu można artykuły

¹ Lista publikacji z zakresu historii gminy Kłobuck znajduje się m.in. w: J. Laberschek, *W czasach piastowskich i jagiellońskich [w:] Kłobuck. Dzieje miasta i gminy*, red. F. Kiryk, Kraków 1998, s. 87-89.

S. Krakowskiego z 1974 r. oraz F. Kiryka z 1982 r., czy też książkę A. Berdeckiej z 1982 r. Najnowszą publikacją o tej tematyce jest praca B. Krasnowolskiego *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII i XIV wieku*, część I i II, wydana w Krakowie w 2004 r. Zawarto w niej szczegółowy opis z rozwarstwieniem na fazy zagospodarowania przestrzennego miasta. Warto zwrócić uwagę na prace znakomitego mediewisty - J. Laberscheka z 1985, 1993, 1994 r. Analizę heraldyki tego regionu przeprowadził A. Antoniewicz w swojej książce z 1984 r. Pochodzenie nazwy miejscowości stało się tematem rozważań naukowych dwóch specjalistów: S. Rosponda (1984 r.) i K. Rymuta (1987 r.). Zbiór literatury historycznej odnośnie Kłobucka, dopełnia *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, zawierający wydane drukiem średniowieczne wzmianki źródłowe. Do spopularyzowania wiedzy historycznej o mieście i okolicy, w dużym stopniu przyczyniły się prace A. Brzuski: *Kartki z historii Kłobucka* i *Historia parafii i kościoła w Kłobucku* z 1995 r. oraz Cz. Trośniaka *Rzecz o Janie Długoszu*. Wzrost zainteresowania przeszłością Kłobucka w ostatnich latach, zaowocował obszerną monografią Kłobucka pod redakcją F. Kiryka. Część pierwsza obejmuje dzieje miasta i gminy do roku 1939. Natomiast w 2010 r. ukazała się część druga monografii pod redakcją W. Suleji i dotyczy historii współczesnej tego terenu.

Najstarsze ślady pobytu człowieka w gminie Kłobuck sięgają okresu schyłkowego paleolitu i wiążą się z odkryciami archeologicznymi na tym terenie. Pojedyncze znaleziska kultury materialnej pochodzą z neolitu i wczesnej epoki brązu. Natomiast ich niewielka ilość sugeruje, że w tych okresach było to miejsce słabo zaludnione. Dopiero u schyłku epoki brązu (IX - VIII w. p.n.e.), obszar dorzecza Liswarty wraz z terenami obecnej gminy Kłobuck został zasiedlony na dużą skalę. Czasy te były związane z ekspansywnym rozwojem osadnictwa pradziejowego, związanego z ludnością kultury łużyckiej. Na tym terenie wykształciła się tzw. podgrupa częstochowsko-gliwicka grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej, wydzielona przez prof. Marka Gedla². Wzrost liczby ludności, wymusił kolonizację nowych miejsc. Część osadników z ośrodka opatowsko-dankowskiego przesunęła się na wschód, nad prawobrzeżne dopływy dolnej Liswarty, Białą Okszę i Kocinkę z Czarną Okszą³. Od tego momentu można mówić o obecności kultury łużyckiej na terenach obecnego Kłobucka. Trwało to do początków wczesnej epoki żelaza (ok. VII w. p.n.e.), kiedy to pojawiają się pierwsze oznaki zahamowania osadnictwa i następuje stopniowe wyludnienie. Ponowny rozwój osadnictwa na tym terenie, miał miejsce w późnym okresie wpływów rzymskich (ok. II - III w. n.e.) i wiązał się z ludnością kultury przeworskiej⁴. Około V w. n.e. tereny Kłobucka wyludniły się ponownie.

² M. Gedl, *Kultura łużycka*, Kraków 1975, s. 126-128.

³ M. Gedl, B. Ginter, K. Godłowski, *Pradzieje i wczesne średniowiecze dorzecza Liswarty*, cz. II, Katowice 1971, s. 41-68.

⁴ Za: I. Młodkowska-Przepiórowska, *W pradziejach i we wczesnym średniowieczu* [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy*, red. F. Kiryk, Kraków 1998, s. 77.

Początki historyczne Kłobucka, leżącego na pograniczu Wielkopolski, Śląska i Małopolski, przypadają na czasy średniowiecza i prawdopodobnie były związane z regionem małopolskim. Na chwilę obecną istnieją trzy hipotezy na temat przynależności tych ziem w okresie plemiennym. Pierwsza zakłada, że obszar ten był zamieszkały przez plemię Wiślan i na przełomie XII i XIII w. wszedł do senioralnej dzielnicy krakowskiej. Inna hipoteza mówi, iż teren ten znajdował się w strefie wpływów plemienia Polan. W związku z tym nie wszedł w skład państwa wielkomorawskiego w IX w. a później czeskiego, w przeciwieństwie do ziemi Wiślan, uzależnianej od naszych południowych sąsiadów. Ostatnia hipoteza przyjmuje przynależność tych terenów do odrębnego i niezależnego plemienia Wierczan.⁵ Pewnym jest, że w XII wieku tereny kłobuckie związane były z Krakowem. W okresie rozbicia dzielnicowego, było to miejsce spotkań i zjazdów książęcych oraz synodów kościelnych. Funkcjonował tu również ośrodek łowiecki książąt krakowskich. Być może siedzibą wielkiego łowczego - zarządcy tego terenu, był właśnie gród warowny w sąsiednim Grodzisku. Pod koniec XIII w. ziemie kłobuckie na krótko uzależnione zostały od Śląska Opolskiego. Prawdopodobnie odzyskanie tych terenów nastąpiło wraz z opanowaniem przez Władysława Łokietka ziemi wieluńskiej.

Dokładne odtworzenie początków miejscowości Kłobuck jest kwestią dyskusyjną, bowiem nie zachował się tzw. kontrakt lokacyjny. Z pewnością można stwierdzić, że w wieku XIV Kłobuck był miastem funkcjonującym na prawie niemieckim. Najprawdopodobniej za panowania Kazimierza Wielkiego nastąpiła relokacja miasta i centrum życia ówczesnego społeczeństwa przesunięto ze starej osady targowej tzw. Staromieścia (na południe od kościoła) na tereny dogodniejsze – w rejon obecnego rynku.⁶ W bliskim sąsiedztwie, na lewym brzegu Białej Okszy lokalizuje się średniowieczną wieś, a potem przedmieście - zwane Zawadą. Przed napaścią miasto bronił szeroki wał z palisadą, który w związku z rozrostem miasta w II połowie XVI wieku został pokryty zabudową mieszkalną. Parafia w Kłobucku, która konsolidowała okoliczne tereny, należy do jednych z najstarszych - jej historia sięga XIII, a być może nawet XII wieku. Niestety co do tego okresu nie zachowały się żadne źródła zawierające informujące o funkcjonowaniu ówczesnego kościoła. Na początku XV wieku proboszczem kłobuckim był ksiądz Bartłomiej Długosz, który w 1434 roku przekazał parafię swojemu bratankowi Janowi – autorowi dziejów Polski. W 1454 roku Jan Długosz ufundował klasztor do którego z Krakowa sprowadził Kanoników Regularnych. Obszar podległy zarządowi plebana kłobuckiego, czyli okręg parafialny był znacznej wielkości i obejmował Kłobuck, Staromieście, Zawadę, Opatów, Waleńczów, Zagórze, Zakrzew, Libidzę, Pierchno, Kamyk, Lgotę, Grodzisko, Wręcycę, Mokrą, Łobodno, Kalej, Szarlejkę, Kopiec, Truskolasy, Iwanowice, Rębielice Królewskie,

⁵ Za: J. Laberschek, *W czasach pisatowskich i jagiellońskich [w:] Kłobuck. Dzieje miasta i gminy*, red. F. Kiryk, Kraków 1998, s. 93.

⁶ J. Laberschek, *dz. cyt.*, s. 104-107; Z. Perzanowski, *Zarys dziejów miasta Kłobuck*, Kraków 1958, s. 28.

Dankowice, Złochowice, młyn Mierzanów, kuźnię Herbołtowską, kuźnicę Piłę i kuźnicę Hankową. Wcześniej wydzielono z niej Wilkowiecko, Krzepice, Białą Górną oraz Przystajń.

Trudne chwile przypadają na wiek XV. Kilkakrotnie to nękały kłobuczanie nieprzyjacielskie najazdy, a w 1469 r. pożar zniszczył całe miasto. Znaczne zmiany przychodzą na przełomie XVI i XVII i wiążą się z rozwojem przemysłu żelaznego. Starosta krzepicki, marszałek wielki koronny Mikołaj Wolski, zmodernizował w okolicach Kłobucka hutnictwo. Jemu też zawdzięcza Kłobuck przebudowę klasztoru oraz prawdopodobnie budowę pierwszego pałacu w Zagórzcu. Wokół zakładów powstawały nowe osady, rozwijało się rzemiosło i handel. W wieku XVII w mieście istniały cechy: szewski, kuśnierski, rzeźnicki, piekarski, krawiecki, kowalski i sukienniczy. Rozwinęła się produkcja wina i gorzałki, a także piwowarstwo.

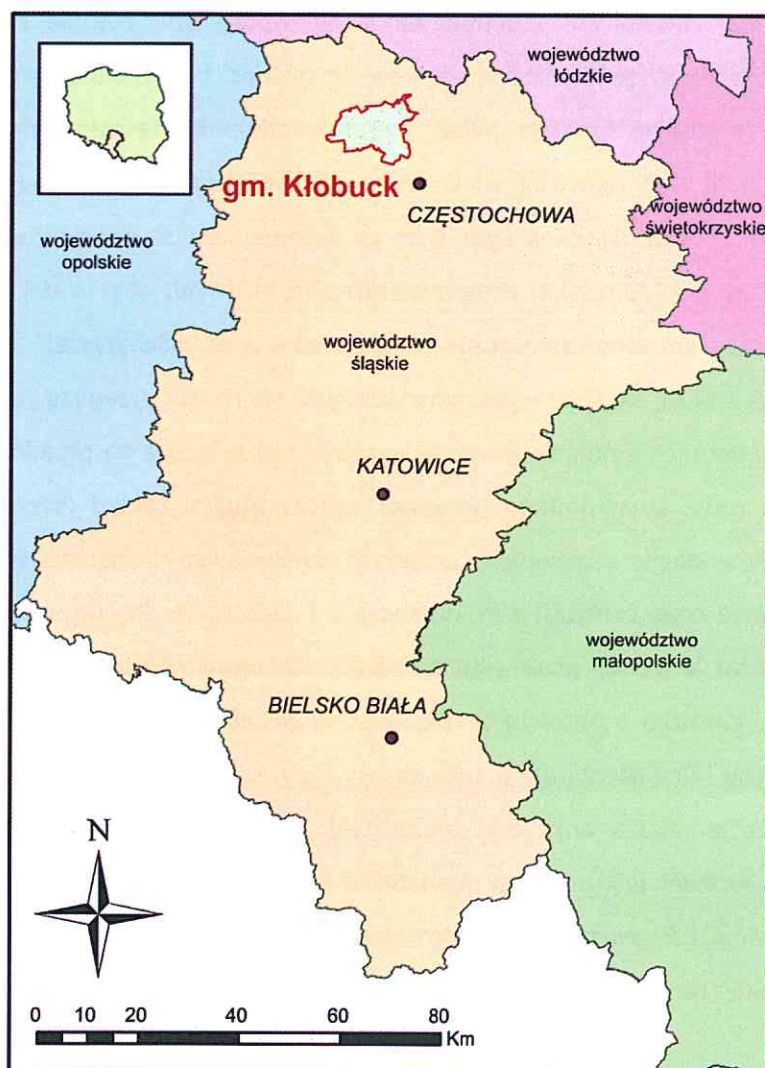
W 1658 roku Sejm Warszawski ustanowił Kłobuck siedzibą starostwa, które następnie nadał w wieczyste posiadanie klasztorowi paulinów na Jasnej Górze. Po "potopie szwedzkim" miasto podupadało ekonomicznie. W 1689 r. zostało całkowicie spalone. W wyniku drugiego rozbioru Polski Kłobuck znalazł się w zaborze pruskim. Władze pruskie odebrały starostwo paulinom i włączyły je do dóbr rządowych. Po 1815 roku Kłobuck wszedł w skład Królestwa Polskiego i wraz z przyległymi ziemiami należał do uposażenia carskiego. Były to kolejne lata stagnacji dla miasta. Wskutek postępującej agraryzacji w 1870 roku utracił prawa miejskie, które odzyskał w 1917 roku. Stan miasta był jednak zły, a poprawa gospodarcza nastąpiła dopiero po II Wojnie Światowej.

W 1952 roku Kłobuck stał się siedzibą władz powiatowych. Na te lata przypada rozwój przemysłowy całego regionu. W sąsiednich gminach powstały kopalnie rud żelaza, a na przedmieściach Kłobucka zakład wzbogacania rudy. Uruchomiono wówczas między innymi Zakład Przetwórstwa Tworzyw Sztucznych "ERG". Równoległe z rozwojem przemysłu postępował rozrost miasta: powstały nowe dzielnice mieszkaniowe oraz centrum administracyjno i kulturalne. Po reformie administracyjnej kraju w 1975 roku oraz likwidacji przemysłu ciężkiego, rozbudowa Kłobucka została zahamowana. Wówczas to zakłady górniczo – hutnicze przekształcono w Zakłady Budowy Maszyn, w których to produkowano maszyny i urządzenia dla przemysłu wydobywczego i hutniczego. W ostatnich latach rozpoczęto rewitalizację miasta oraz jego rozbudowę. Powstały liczne, nowe osiedla zabudowy jednorodzinnej. Dziś Kłobuck jest miastem powiatowym i stanowi centrum administracyjne regionu, w skład którego wchodzi 9 gmin. Tym samym stał się ważnym węzłem handlowo – usługowym oraz ośrodkiem administracyjno – gospodarczym.

gł

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Kłobuck jest położona w północno-zachodniej części województwa śląskiego. Graniczy z pięcioma innymi gminami: Wręcycą Wielką od południa, Opatowem na północnym-zachodzie, Miedźnem na północy, Mykanowem na wschodzie oraz miastem Częstochową na południowym-wschodzie. Miasto Kłobuck jest siedzibą gminy, w skład której wchodzi 10 sołectw: Biała, Borowianka, Gruszewnia, Kamyk, Kopiec, Lgota, Libidza, Nowa Wieś i Rybno. Obszar ten zamieszkuje ok. 21 tys. mieszkańców, w tym Kłobuck ma ich ok. 14 tys. Centralnym i historycznym ośrodkiem tego regionu jest miasto Kłobuck. Jego też dzieje w głównej mierze nadają ton historii i dziedzictwu gminy.

Rysunek 1 Lokalizacja gminy Kłobuck w województwie śląskim

Gmina w obecnym kształcie terytorialnym jest tworem sztucznym, ale zajmuje część obszaru nad Białą i Czarną Okszą - dopływami Liswarty, który można nazwać umownie "ziemią kłobucką". Od początków teren ten związany był z regionem małopolski i wchodził w skład starostwa krzepickiego. Wzmianki o odrębności terytorialnej Kłobucka i okolic pochodzą z XVII w., kiedy to powstało starostwo kłobuckie. Pod panowaniem pruskim, mimo demograficznego i gospodarczego rozwoju, ziemia kłobucka utraciła samodzielność i została włączona do powiatu częstochowskiego. Stan ten trwał przez kolejne okresy funkcjonowania Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego, Rzeczypospolitej Polskiej oraz przez okresy wojenne. Na mapy administracyjne ziemia kłobucka jako odrębna jednostka powróciła dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku.

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej, gmina znajduje się na pograniczu dwóch makroregionów: Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i Wyżyny Śląskiej, oraz w obrębie Wyżyny Wieluńskiej i Obniżenia Warciańsko - Prośnieńskiego. Jest to obszar zbudowany z utworów czwartorzędowych, pokrywających: wapień margliste, piaskowce, iły. Dominującym typem gleb rejonu Kłobucka są bielice. Bliskość rozbudowanej sieci rzecznej oraz względna żyzność tego obszaru, zawsze sprzyjały procesom osadniczym. Również czynniki takie jak: łagodne ukształtowanie powierzchni terenu gminy - niewielkie różnice rzędnych oraz małe nachylenia, czyniły go dostępnym dla działalności gospodarczej.

Jak wspomniano w rozdziale powyżej, początki historyczne Kłobucka sięgają czasów średniowiecza. Pozytywny wpływ na rozwój terenów kłobuckich wywarło dogodnie położenie przy dawnym trakcie handlowym z Krakowa na Śląsk i do Wielkopolski, idącym m.in. przez Częstochowę i Krzepice. Z tą drogą krzyżowały się w Kłobucku inne ważne drogi, jak wielka droga do Sieradza, czy też droga do Brzeźnicy. Pierwotnie osada kłobucka miała charakter ulicówki z poszerzeniem drogi - nawsiem, spełniającym rolę placu targowego w miejscu rozwidlenia dróg. W tym okresie musiały także powstać wsie Zawada i Zagórze. We wsi Zawada do dziś zachował się układ przypominający łańcuchówkę. Centralnym punktem nowego miasta lokacyjnego był czworokątny rynek, ograniczony ze wszystkich stron zabudową oraz z ulicami odchodzącymi od każdego naroża. Stara osada z czasem stała się przedmieściem, ale praktycznie nigdy nie straciła swojego znaczenia. Równocześnie z lokacją powstał obok wsi Zagórze folwark królewski, a w późniejszym okresie pałac i dwór. Miasto początkowo otaczał szeroki wał z palisadą, który został zabudowany w II połowie XVI wieku. Po II wojnie światowej powstało osiedle zabudowy wielorodzinnej na północ od dotychczasowego centrum. W późniejszym czasie pojawiła się zabudowa jednorodzinna na północnym-wschodzie i zachodzie miasta. Do czasów obecnych zachowały się: układ przedlokacyjny tj. ulica 3 Maja – obustronnie obudowana z ul. Staszica, układ śródmieścia z rynkiem z czasów lokacji miasta przez Kazimierza Wielkiego, ul. Wały i ul. Okólna oraz fragmenty dawnej wsi Zawada i wsi Zagórze

z dawnym folwarkiem. Wymienione fragmenty można określić jako „Stare Miasto” i „Przedmieścia”. Poza tym zachowała się bogata sieć dróg i ulic z różnych okresów.

Osadnictwo na terenach wiejskich można zaliczyć do typu rozproszonego. Początkowo, prawdopodobnie wsie były lokowane jako typowe, średniowieczne ulicówki, owalnice, a także łańcuchówki, jak wieś Zawada, Biała oraz Łobodno. Jednak późniejszy rozwój osadnictwa typowy dla XIX wiecznego Królestwa Polskiego spowodował rozproszenie zabudowy wiejskiej, która obecnie swym układem przestrzennym przypomina raczej wielodrożnice.

Z punktu widzenia konsekwencji dla krajobrazu kulturowego gminy Kłobuck istotne znaczenie ma funkcjonowanie przez pierwsze wieki w ścisłych związkach z Małopolską. Zawdzięcza mu się m.in. zabytkowy układ urbanistyczny Kłobucka, czy też architekturę sakralną. Pod względem etnicznym obszar Kłobucka i okolic zamieszkiwany był przez ludność polską. Mniejszość stanowili koloniści niemieccy. Duże znaczenie w historii gminy miała ludność żydowska. Jej obecność została utrwalona w pozostałościach cmentarza żydowskiego w Kłobucku.

Podsumowując, Kłobuck i okolice są obszarem ukształtowanym w wielowiekowym procesie historycznym. Ślady tego dziedzictwa są obecne w lokalnym krajobrazie kulturowym, choć znaczna część substancji zabytkowej (np. most na rzece Białej Okszy w Kłobucku Zagórz) została zniszczona, w wyniku błędnych decyzji za czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zgodnie z art. 6 *Ustawy o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami* do zabytków nieruchomych można zaliczyć w szczególności obiekty należące do następujących grup: krajobrazy kulturowe; układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowli; dzieła architektury i budownictwa; dzieła budownictwa obronnego; obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe; cmentarze; parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni; miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie gminy Kłobuck zinwentaryzowano w czasie badań terenowych 42 zabytki nieruchome w postaci: układów i założeń przestrzennych, budynków o funkcji sakralnej, rezydencjonalnej, mieszkalnej, przemysłowej oraz małej architektury i parków. Największe ich skupiska znajdują się w historycznych ośrodku miejskim – Kłobucku, pozostałe rozrzucone są na terenie całej gminy. Stanowią one materialne świadectwo historii gminy i posiadają nierzadko wybitne wartości artystyczne.

Zabytki zostały uporządkowane w 9 kategorii. Szczegółowe informacje zawierają poniższe tablice, w których podsumowano liczby zabytków z danych miejscowości i w poszczególnych kategoriach oraz wyszczególniono zabytki wpisane do rejestru zabytków.

Tablica II Zestawienie liczbowe zabytków nieruchomości w poszczególnych miejscowościach gminy Kłobuck:

Miejscowość/część miejscowości:	Liczba zabytków:
Biała Górna	5
Kamyk	4
Kłobuck	24
Kopiec	3
Lgota	1
Libidza	1
Łobodno	2
Nowa Wieś	2
Razem:	42

Tablica III Zabytki nieruchomości z terenu gminy Kłobuck wpisane do rejestru zabytków:

Lp.	Nazwa:	Lokalizacja:	Nr rej. zabytków:	Datowanie:
1	Dzwonnica przy kościele parafialnym św. Stanisława	Biała Górna, ul. Kościelna	A/50/76	1746 r.
2	Dwór	Kamyk, Pl. Witosa 2	A/53/76	1840 r.
3	Układ urbanistyczny w ramach historycznego założenia	Kłobuck, śródmieście	A/49/78	XII - XIII w., XIV w.
4	Kościół parafialny p.w. św. Marcina i Małgorzaty	Kłobuck, ul. 3 Maja 42	A/42/78	XIII w., XV, XVII, XVIII - XIX w.
5	Klasztor, ob. plebania parafii p.w. św. Marcina i Małgorzaty	Kłobuck, ul. 3 Maja 42	A/43/78	XV, XVII w.
6	Wikarówka parafii p.w. św. Marcina i Małgorzaty	Kłobuck, ul. 3 Maja 42	A/44/78	XV, XIX w.
7	Spichlerz w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Marcina i Małgorzaty	Kłobuck, ul. 3 Maja 42	A/45/78	XV, XIX w.
8	Budynek "łaznia miejska"	Kłobuck, ul. Wieluńska 11	A/47/78	XVIII/XIX w.
9	Pałac i park	Kłobuck, ul. Zamkowa 8a	A/46/78	1795 r., 1891 r.
10	Kaplica p.w. św. Anny	Łobodno, w lesie	B/174/10	1 poł. XIX w.

Tablica IV Zabytki nieruchome w ewidencji zabytków gminy Kłobuck w poszczególnych kategoriach:

Kategoria:	Liczba zabytków:
1. Układy i zespoły przestrzenne	2
2. Architektura sakralna	
Kościoły	2
Klasztory	1
Kaplice	6
Inne obiekty sakralne lub związane z obiektami sakralnymi	6
Cmentarze	2
Cmentarze niechrześcijańskie	1
3. Architektura rezydencjonalna	
Pałace i zespoły pałacowo-parkowe	1
Dwory i zespoły dworsko-parkowe	5
4. Zabudowa mieszkalna	12
5. Zabudowa gospodarcza	3
6. Zespoły i budynki przemysłowe	1
Razem:	42

Układy i zespoły przestrzenne

Zespół urbanistyczny, rozumieć można jako grupę powiązanych przestrzennie budynków, wyodrębnioną, ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi; która wraz z otaczającym ją krajobrazem tworzy kompozycyjną całość na konkretnym obszarze. W Gminnej ewidencji zabytków dla gminy Kłobuck wyróżniono jeden układ urbanistyczny w ramach historycznego założenia miasta Kłobucka oraz jeden zespół przestrzenny - utworzony przez zabudowania poklasztorne Kanoników Regularnych w Kłobucku.

Na szczególną uwagę zasługuje centrum osadnicze miasta Kłobuck, które ukształtowało się na wzniesieniu, ponad szkarpą rozlewisk doliny rzeki Białej Okszy, opływającej miasto od zachodu. W rozwoju układu przestrzennego Kłobucka można wyróżnić kilka charakterystycznych faz. Faza przedlokacyjna (XII-XIII w.) związana była z okresem funkcjonowania gródka, na terenie późniejszej wsi Grodzisko. Wtedy to nastąpił rozwój osady łowieckiej w obrębie późniejszego Staromieścia (tereny na południe od kościoła parafialnego), wzdłuż drogi prowadzącej do gródka. Kolejnym okresem, który można wyróżnić jest faza lokacyjna wczesna, przypadająca na drugą połowę XIII wieku. Być może były to czasy lokacji wsi i erygowania parafii dokonane przez Bolesława Wstydliwego lub Leszka Czarnego. Osada ta, uformowała się na przestrzeni ok. 71 łanów (teren miasta i przedmieść Zawady i Staromieścia). Posiadała wytyczone wiejskie centrum w formie nawsia, rozciągniętego w linii północ-południe (wspomnianej drogi prowadzącej do gródka) oraz działki

siedliskowe ulokowane prostopadle do tej osi. Kościół zlokalizowano po stronie północnej oraz wytyczono role o rozłogu łanowo-leśnym, wraz z uposażeniami sołeckim i plebańskim. Następną fazą przypada na moment lokacji miasta na prawie magdeburskim (ok. 1339-1344 r.), zapewne na podstawie niezachowanego przywileju Kazimierza Wielkiego. Wytyczono wówczas rynek po północnej stronie kościoła parafialnego i nawsia, które w rezultacie stały się przedmieściem (tzw. Staromieście). Na podstawie zachowanych materiałów kartograficznych (Mapa Gilly'ego z 1802 - 1803 r.⁷; Plan miasta z 1790 r.⁸) można stwierdzić, iż Kłobuck otrzymał typowy układ szachownicowy z czworobocznym rynkiem w centrum, osią północ-południe i blokami zabudowy przy rynku.⁹ Niestety wobec licznych przekształceń układu urbanistycznego w latach późniejszych (tzn. regulacji przeprowadzonych na przełomie XVIII i XIX w. oraz wyburzenia bloku przyrynkowego po 1945 r.) nie jest możliwym przeprowadzenie szczegółowej analizy metrologicznej i tym samym rekonstrukcji średniowiecznego planu miasta. Jednakże z dużym prawdopodobieństwem możemy założyć, że bloki zabudowy były jednfrontowe, skierowane ku rynkowi lub drodze, z ogrodami i zabudową gospodarczą na zapleczach. Jako przedmieścia funkcjonowały dwie wsie: Staromieście oraz Zawada zlokalizowana po zachodniej stronie rzeki. Miasto lokacyjne posiadało fortyfikacje¹⁰. Pod pojęciem fortyfikacji, należy rozumieć wał ziemny, być może z drewnianą palisadą w jego wczesnej fazie użytkowania, wpasowany w naturalne ukształtowanie tego terenu. Linia obronna miasta zamkniętego od południa Staromieściem, opierała się o wypiętrzenie skalne od północy i wschodu oraz biegła krawędzią stromego stoku doliny Białej Okszy od zachodu. Do miasta prawdopodobnie prowadziły dwie bramy.

Nierozzerwalną częścią układu miasta Kłobuck, związaną z jego historią, jest zespół poklasztorny Kanoników Regularnych, obecnie Parafia p.w. śś. Marcina i Małgorzaty. Wezwanie św. Marcina jest uważane za typowe dla podgrodzi oraz fundacji rycerskich i wskazuje na wczesną genezę parafii. Pierwszą, większą rozbudowę zespołu należy jednak wiązać z wiekiem XV i postacią Jana Długosza. Ewolucja zespołu kościelnego została opisana szerzej w rozdziale 5.5.

⁷ Publ. A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333-1370)*, Wrocław 1982, ryc. 22.

⁸ AJG, Mapa rozległości miasta Kłobucka... i ściany wsiów go otaczających wyrażająca... w r. 1789 udziałana... z delineacji J. P. Majewskiego... w r. 1790... przez J. Kromera geometrę zrysowana, sygn. 1137; publ. m.in.: F. Kiryk (red.), *dz. cyt.*, s. 238.

⁹ B. Krasnowolski, *dz. cyt.*, cz. II, s. 93.

¹⁰ Z. Perzanowski, *dz. cyt.*, s. 28